

نقش کتابداران دانشگاهی در ایجاد امید و انگیزه در کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی (دانشجویان)

کبری نگهبان^۱

آزاده صالح‌آبادی^۲

چکیده

در این مقاله به بررسی نقش کتابداران در ایجاد انگیزه و امید در بین مراجعان کتابخانه‌های دانشگاهی به ویژه دانشجویان پرداخته شده است. ابتدا تعاریفی از امید و انگیزه به عنوان نیروی محرک جامعه برای پیشرفت و داشتن زندگی خوب بیان شده است. جامعه هدف این نوشته، بیشتر دانشجویان دانشگاه هستند که باید بیشتر به مسائل و مشکلات آنان توجه شود تا به آینده جامعه با کمک آن‌ها امید بیشتری داشته باشیم چرا که آنان مسئولین و اداره‌کنندگان کشور در آینده خواهند بود. دلایل و راهکارهایی برای کتابخانه‌های دانشگاهی در این زمینه ارائه شده است که باید در کنار سایر اهداف کتابخانه مورد توجه قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: انگیزه، کتابداران دانشگاهی، دانشجویان، کتابخانه‌های دانشگاهی

امید

مفهوم امید از نظر نووتنی (۱۹۸۹)، نیروی زندگی پویا و بلند؛ از نظر دارلینگتون، اهمیت حمایت شدن از سوی دیگران؛ از نظر هاملستین و روث (۲۰۰۲)، برقراری ارتباط نزدیک با ارزش‌های شخصی و اهداف؛ و از نظر هاقتون (۲۰۰۷)، توان دنبال کردن فعالیت‌های روزانه و متحرک نگه‌داشتن خود است. به عقیده اسنایدر (۲۰۰۰)، امید نوعی روند فکری و دارای دو جزء تفکر عامل (اراده‌های هدفمند) و مسیرها (طرح‌های هدفمند) است و هر دو بعد از طریق رفتارهای هدفمند در تشکیل و تعیین میزان امید ضروری و موجب سازگاری و سلامت جسمی و روانی است (کرمانی، ۱۳۹۰).

امید انتظاری مثبت درباره آینده و نگرشی مثبت به رویدادهای علی و معلولی است و مانند سپری بین آثار رویدادهای استرس‌زای زندگی و سلامت جسمی، روانی و رفتاری قرار می‌گیرد. مطالعات نشان می‌دهد، افراد امیدوار نسبت به افرادی که امید کمی دارند دل‌بستگی ایمن‌تری دارند، تغذیه و مراقبت بهتری را دریافت کرده و از حمایت اجتماعی کافی برای انطباق با مشکلات برخوردار بوده‌اند. تعارض خانوادگی آن‌ها کمتر و والدین قابل پیش‌بینی‌تری داشته‌اند. پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند که امید با جهت‌گیری تبحری و احساس خود ارزشمندی همبستگی مثبت دارد و همچنین با افسردگی، اضطراب و احساس فرسودگی به‌صورت منفی و به‌طور کلی با عواطف منفی در ارتباط است.

امید یک حالت روحی و روانی برانگیزاننده انسان به کار و فعالیت است. به‌طور طبیعی، امید موجب انگیزه بشر در کارهای اختیاری و مانع ترس از زیان است. امید انسان را به حرکت وامی‌دارد تا به هدف خویش برسد. امید که از معرفت و شناخت حاصل می‌شود، اساس همه تلاش‌های مفید و پرثمر انسانی است. پژوهشگران بر این باورند که امید برای مقابله با مشکلات شرایط عدم اطمینان ضروری است. تحقیقات نشان داده است که امید یک پیشگویی‌کننده معتبر برای موفقیت‌های علمی است. این امر حاکی از یک رابطه بدیهی بین امید به آینده و موفقیت است؛ یعنی همان‌طور که امید به آینده انگیزه تلاش و کسب موفقیت را در فرد به وجود می‌آورد؛ متقابل دستیابی به اهداف و موفقیت‌ها نیز امید به آینده را در فرد تقویت می‌کند.

امید به زندگی و پیش‌بینی سطح عملکرد افراد رابطه مستقیم با یکدیگر دارند. یعنی هر قدر امید به زندگی بیشتر باشد، امکان موفقیت در زمینه‌های مختلف مثل شغلی، تحصیلی، ورزشی و غیره بیشتر می‌شود. امید فقط یک احساس خوب و زیبا نیست، بلکه

^۱. کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی/ کارشناس بخش امانت کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد

^۲. کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی/ کارشناس بخش امانت کتابخانه مرکزی دانشگاه فردوسی مشهد

سیستم انگیزش شناختی افراد نیز است؛ به این معنی که احساسات شما به دنبال شناخت حرکت می‌کند و از مسیر خود منحرف نمی‌شود. انگیزه عاملی مهم در زمینه رشد و توسعه فردی است. امید به انسان اجازه می‌دهد که با تلاش فراوان برای رسیدن به اهداف خود قدم بردارد و با موانع مجادله کند. افرادی که امید ندارند در زندگی به دنبال اهدافی می‌روند که نیازی به چالش نداشته باشد و با کوچک‌ترین مشکل، از ادامه مسیر خود درمانده می‌شوند و هدف خود را رها می‌کنند.

تزریق امید در جامعه، در همه ارکان، سطوح و لایه‌های جامعه بسیار مهم و ضروری است و مردم با داشتن این گل واژه موفقیت از یک سو بهتر می‌توانند برای پیشبرد امور حکومت و خود گام بردارند و از سویی همراهی بهتری با ارکان حکومت در تحقق امور و طرح‌ها خواهند داشت.

امید به افراد، حس عمیق امن بودن و قابل اعتماد بودن را می‌دهد و آن‌ها را به سمت تلاش بیشتر برای دستیابی به موفقیت‌ها می‌کشد و از سویی امید اجتماعی و امیدواری برگرفته از احساس خوش‌بینی فرد نسبت به آینده است و هنگامی که از این تعبیر استفاده می‌شود، امید مشترک یک ملت و امت نسبت به آینده‌شان را نشان می‌دهد که می‌تواند برآمده از غرور ملی، حس وطن‌دوستی و اعتماد به نفس باشد، انگیزه و شوق برای تلاش، تاب‌آوری و تحمل مشکلات، ظرفیت آرزومندی و داشتن آرزوهای بزرگ، همگی از نشانه‌های یک انسان یا ملت امیدوار است. جامعه امیدوار به جلو می‌نگرد و آینده را روشن‌تر از حال می‌بیند و بر این اساس امید بزرگترین سرمایه اجتماعی یک ملت است که به آن می‌بالد، بنابراین امید اجتماعی ابزاری مفهومی است که نشان می‌دهد چگونه می‌توان از وضع کنونی به شیوه مسالمت‌جویانه به آینده بهتری رسید و حس امید و امیدواری عزیمتی مطلوب از نقطه کنونی جامعه به نقطه‌ای موفق در راستای پیشرفت و بهبود اجتماعی است که از ایجاد یأس اجتماعی جلوگیری می‌کند.

کتابخانه به عنوان یک نهاد مهم اجتماعی از گذشته‌ی بسیار دور واسطه‌ای برای تعامل با دنیای بیرون و حل تضادهای اجتماعی و تطبیق با محیط اجتماعی موجود بوده است. این مکان با دارا بودن تجربیات، عقاید و نگرش‌های مختلف، راهکارهای حل مسائل و مشکلات در قالب کتاب‌ها، نوشته‌ها و دیگر شکل‌های منابع می‌تواند نقش بسیار مهمی در برطرف کردن مشکلات اجتماعی و کمک به افراد برای داشتن زندگی بهتر و امید به آینده‌ای روشن‌تر داشته باشد.

کتابخانه‌ها انواع مختلفی دارند و هر کدام از آن‌ها برای رسیدن به هدفی خاص بوجود آمده‌اند، اما برای انواع کتابخانه‌ها می‌توان یک سلسله هدف کلی در نظر گرفت که عبارتند از:

- آموزش

- اطلاع‌رسانی

- فراهم آوردن امکانات پژوهش

- تعالی بخشیدن به روح و فکر

- ایجاد تفریح و تفنن

به گفته‌ی مه‌ری پریخ^۳ نقش کتابدار ارائه شیوه‌هایی است که فرد بتواند به خودکفایی و استقلال از طریق شناخت نیازهای خود و برطرف کردن آن با کسب اطلاعات به طریق مجازی و سنتی، کتابخانه‌ها، اسناد مدارک و غیره، برسد.

کتابداران ما و آموزش‌های آن‌ها در حال حاضر برای ما ناشناخته است و نمی‌دانیم این گروه آموزش‌های لازم را دریافت کرده‌اند یا نه. برخی کتابداران نمی‌دانند که چه چیزهایی را باید به مردم ارائه دهند. این موضوع نشان می‌دهد که ما نیاز زیادی به آموزش داریم. متأسفانه در واحدهای آموزشی ما که کتابداران را تربیت می‌کنند، واحدهای درسی برای آموزش درست خدمات کتابخانه‌ای متناسب با شرایط موجود نداریم. کتابداران ما نمی‌دانند که خدمات چه وسعتی دارد، چه جلوه‌هایی باید داشته باشد، برای چه کسانی و با چه شیوه‌هایی باید ارائه شود.

^۳ . برگرفته از مصاحبه‌ای که خانم دکتر پریخ در سایت لیزنا داشته‌اند: <https://www.lisna.ir/Talk/34159>

البته بسیاری از کتابخانه‌ها از نقاط مختلف ایران از فعالیت‌های که در این زمینه انجام دادند، گزارش‌هایی را ارائه می‌دهند و این گزارشات در گروه‌های کتابداری، خبرگزاری لیزنا و در همایش‌ها و نشست‌های مختلف منتشر می‌شود. آن‌ها نوآوری‌های جالبی را ایجاد کرده‌اند و اگر بگوییم که هیچ خدماتی ارائه نمی‌شود نسبت به بسیاری از کتابخانه‌ها کم لطفی خواهد کرد. ولی سوال اینجاست که آیا همین اندازه کافی است و یا بسیار بیشتر نیاز داریم؟ کتابخانه‌های کمی هستند که خود به این نتیجه رسیده‌اند، مطالعاتی انجام داده‌اند و نیازهای افراد را شناسایی کرده‌اند. اما آیا این اتفاق در همه کتابخانه‌ها رخ می‌دهد؟ زمانی که ما در مورد جامعه صحبت می‌کنیم و از رشد جامعه و توسعه آن سخن می‌رانیم منظور جامعه کل است که از اجزای مختلف تشکیل می‌یابد و اگر تمام این اجزا با هم رشد کنند جامعه رشد یافته است. خلاقیت، علاقه و روشی که توسط چند کتابخانه انجام می‌گیرد باید به همه کتابخانه‌ها برسد و تنها روش این کار آموزش است.

در درجه اول باید توجه داشته باشیم که ما به عنوان کتابدار در هر کجای ایران که هستیم باید بدانیم رسالت ما چیست و اگر کاری انجام می‌دهیم آن را به خاطر رسالت خود انجام دهیم. رسالت ما خدمت خالصانه به مردم بر پایه نیازهای آنان است. مقابل کتابداران کسانی قرار دارند که وقتی نیاز آن‌ها برطرف می‌شود خطوط چهره‌شان تغییر می‌یابد، فیزیک بدنشان عوض می‌شود و هنگام خروج از کتابخانه نگاه آن‌ها به کتابدار تغییر پیدا می‌کند و این بهترین پاداش برای کتابدار است. علیرغم مشکلات اقتصادی، اداری و غیره اگر کتابدار هستیم و به رسالت خود به این عنوان عمل می‌کنیم نتیجه آن را خواهیم دید. این ارزشی است که آن را با هیچ چیز نمی‌توان مقایسه کرد. شادی که در چهره افراد می‌بینیم از بیشترین حقوق و دستمزد و بهترین تشویق‌ها بالاتر است. پس تلاش کنیم با مطالعه، خودسازی و مرور الگوهای که در سراسر دنیا وجود دارند و با نگاه کردن به مردم به هدف خود دست یابیم.

تجربه نشان می‌دهد مطالعه‌ی یک کتاب خوب تا چه اندازه می‌تواند در آرامش و تصمیم‌گیری بهتر یک فرد تاثیرگذار باشد و یا اوقات فراغت شخص را به مفیدترین شکل ممکن پر کند که این خود باعث هدر نشدن وقت باارزش او و یا گذراندن همان اوقات به بیهودگی یا تفریحی زیان‌بار می‌شود. در زمان حاضر که اکثر ما به خلاصه‌خوانی عادت کرده‌ایم و جواب سوال‌هایمان را با یک جستجوی ساده در گوگل به سریع‌ترین و کوتاه‌ترین شکل ممکن پیدا می‌کنیم و از اولین نتیجه به عنوان بهترین پاسخ استفاده می‌کنیم و اهمیت زیادی به درست یا نادرست بودن پاسخ و تحلیل آن برای کافی بودن و مفید بودن اطلاعات نمی‌دهیم؛ راهکارهایی برای عادت به مطالعه کتاب از ضروری‌ترین نیازهای جامعه می‌باشد. این نوشته در نظر دارد به بیان مطالبی در زمینه‌ی برنامه‌های کتابخانه برای برطرف کردن نیازهای غیردرسی مراجعان به کتابخانه‌های دانشگاهی به خصوص دانشجویان بپردازد و راهکارهایی را در این زمینه پیشنهاد دهد.

در بررسی و جستجوی اساسنامه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی و وظایف و اهداف این کتابخانه‌ها به این نتیجه می‌رسیم که بسیار کم و شاید بتوان گفت به ندرت به وظیفه‌ی مهم کتابخانه که، تعالی روحی و فکری مراجعان است، اشاره‌ای شده است. با توجه به اینکه مراجعان اصلی کتابخانه‌های دانشگاهی دانشجویانی هستند که در یکی از حساس‌ترین مراحل زندگی خود هستند و کم‌کم باید برای پذیرش مسئولیت کار و زندگی آماده شوند و از طرفی با توجه به شرایط پیچیده‌ی اقتصادی و اجتماعی اکنون دچار تعارضات و مشکلات فراوانی هستند و نیاز جدی به دریافت اطلاعات مفید دارند و از طرفی اغلب دانشجویان به خصوص دانشجویان غیربومی ممکن است امکان دسترسی به کتابخانه‌های عمومی سطح شهر را نداشته باشند و چون وقت زیادی را در دانشگاه می‌گذرانند فرصتی هم برای رفتن به کتابخانه‌های عمومی ندارند. موجودی کتابخانه‌های دانشگاهی نشان می‌دهد کتاب‌های غیردرسی و بسیار مفیدی برای مطالعه و ایجاد انگیزه و امید و پرکردن اوقات فراغت دانشجویان در این کتابخانه‌ها پیدا می‌شود و البته مورد استفاده آنان نیز قرار می‌گیرد.

ما به عنوان کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی وظیفه داریم در حد توان به درک مراجعان خود از نظر روحی و شرایط خاص و علت مراجعه به کتابخانه بپردازیم. همیشه مراجعه به کتابخانه دانشگاهی برای حل مسائل علمی و درسی نیست؛ چه بسا دانشجویی فقط برای گذراندن وقت بین دو کلاس خود به کتابخانه مراجعه کرده باشد و یا برای پرکردن خلا تنهایی خود به کتابخانه آمده باشد. شاید مراجعه کننده‌ای پناه خود برای فرار از مشکلی خاص را سکوت کتابخانه و قفسه‌های کتاب دانسته است، کتابدار با درک این

موضوع و اهمیت آن می‌تواند به یاری مراجعه‌کننده بشتابد و شاید آن فرد هنگام خروج از کتابخانه متفاوت از موقع ورودش به کتابخانه باشد و چه بسا که چاره‌ای برای حل مشکل خود پیدا کرده باشد و از تنهایی اش در کتابخانه به بهترین صورت استفاده کرده باشد و با آرامشی در دل و امیدی به آینده‌ی بهتر کتابخانه را ترک کند و چه نتیجه‌ای بهتر از این برای کتابدار می‌تواند وجود داشته باشد؟

چه بسا مراجعی در بدو ورود به کتابخانه منتظر لبخندی یا سلامی باشد تا نیاز خود برای حضور در کتابخانه را بیان کند و شاید رفع آن نیاز جلوی تصمیمی نادرست را بگیرد و او را در جهتی درست و مناسب راهنمایی کند و به حل مشکل خاصی کمک کند. گاه در برخی فیلمها یا انیمیشن‌ها به شکل اغراق شده‌ای می‌بینیم، کتابداران اغلب یک شخصیت خشن و بداخلاق و غیرقابل نفوذ هستند، اما این شخصیت می‌تواند به انسانی مهربان، پذیرای مراجعان و گاهی آخرین پناه آنان باشد.

کتابخانه‌های دانشگاهی باید برنامه‌هایی برای جذب دانشجویان به کتابخانه داشته باشند؛ در حال حاضر با وجود شبکه‌های اجتماعی متنوع، اطلاع‌رسانی در مورد برنامه‌های کتابخانه به سادگی انجام می‌گیرد و می‌توان افراد بیشتری را جذب کرد، تنوع این برنامه‌ها نیز در علاقه مند کردن دانشجویان موثر است.

زمینه‌هایی که می‌توان این برنامه ریزی را انجام داد؛ بسیار متنوع است و به علاقه‌ی مراجعان بستگی دارد: شعر، داستان، روان‌شناسی، مهارت‌های زندگی، مسابقات مختلف، انتخاب بهترین کتاب، بهترین کتابخوان، بیشترین استفاده‌کنندگان از کتابخانه و...

در ادامه برنامه‌های مختلفی که امکان اجرا در کتابخانه‌های دانشگاهی را دارند، پیشنهاد می‌شود:

- ۱- مسابقات کتاب‌خوانی
- ۲- معرفی کتاب‌های جدید
- ۳- معرفی کتاب‌های برتر در هر زمینه
- ۴- جلسات خوانش کتاب‌های با ارزش ادبی و تاریخی مثل شاهنامه خوانی مثنوی خوانی، خواندن بوستان و گلستان سعدی و سایر کتاب‌های ادبی
- ۵- معرفی کتاب‌های روان‌شناسی که باعث بهتر شدن تعامل فرد با خود و دنیای پیرامونش می‌شود.
- ۶- خلاصه‌نویسی کتاب‌های با ارزش
- ۷- ایجاد باشگاه کتاب‌خوانی و همفکری در بین مراجعه‌کنندگان به کتابخانه
- ۸- جلسات نقد کتاب و بیان نظرات شرکت‌کنندگان

نتیجه‌گیری

همه مطالبی که گفته شد در ایجاد انگیزه، امید و حال خوب در بین مراجعان به کتابخانه موثر است. به یاد داشته باشیم دانشجویان؛ که مراجعه‌کنندگان اصلی کتابخانه‌های دانشگاهی هستند، مدیران، مسئولان، کارمندان و استادان، آینده‌ی جامعه هستند و نقش مهمی در سرنوشت و آینده‌ی کشور دارند. پس خوب است که ما کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی نقش خود را در قبال آنان به انجام برسانیم و امیدوار باشیم نسلی باسواد، کتابخوان و داوراندیش مسئولیت آینده‌ی کشور را در دست بگیرند.

منبع:

کرمانی، زهرا (۱۳۹۰). ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس امید اسنایدر، فصلنامه روان‌شناسی کاربردی، ۵ (۴)-۷-۲۳.